

Zehn

Home Page: zehn.iict.ac.ir

the Research Institute for Islamic Culture and Thought

ISSN: 1735-0743

Explaining Kantian Disinterested Aesthetic Pleasure from the Perspective of Cognitive Sciences

Fateme Mousavi Bahabadi¹ | Babak Abbasi²

1. PhD Candidate in the Department of Philosophy of Art, Faculty of Law, Theology, and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
Email: f_moosavi82@yahoo.com.

2. Assistant Professor in the Department of Philosophy of Art, Faculty of Law, Theology, and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
Email: babbaasi@srbiau.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received July 2024
Received in revised form
10 March 2025
Accepted 15 March 2025
Published online
21 March 2025

Keywords:
Aesthetic Pleasure,
Disinterestedness,
Kant, Cognitive
Sciences.

ABSTRACT

The attribution and perception of beauty in the phenomena of existence have consistently been one of the most intriguing and challenging subjects throughout the history of human intellectual thought. Philosophizing, with its diverse tools and approaches, has been and remains one of the primary avenues for addressing this issue. Among the philosophers who have made significant contributions to the study of beauty, its essence, and its underlying causes, Immanuel Kant stands out. His notion of "disinterested pleasure" in encountering the beautiful, elaborated in Critique of Judgment, is one of his most profound philosophical reflections. In recent decades, the accelerated growth of empirical sciences, particularly neuroscience, has led scientists to explore scientific understandings of shared topics between the humanities, arts, and their own disciplines—including beauty and the pleasure it evokes. Their research has yielded notable findings, which, alongside observed parallels, have facilitated interdisciplinary studies bridging philosophy and cognitive sciences. This essay presents a descriptive and analytical examination of Kantian disinterested aesthetic pleasure and the explanations offered by cognitive sciences. The study reveals that despite the complexity of this relationship, the distinction between "wanting" and "liking" within the brain's reward system enables the possibility of disinterested pleasure in the Kantian sense.

Cite this article: Mousavi Bahabadi, F; Abbasi, B (2025). Explaining Kantian Disinterested Aesthetic Pleasure from the Perspective of Cognitive Sciences, *Zehn*, 26 (1), 5-30.
<https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.722128>

©The Author(s). **Publisher:** Research Institute for Islamic Culture and Thought
DOI: <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.722128>

Extended Abstract

Introduction: 'Disinterestedness' is a fundamental condition that distinguishes the aesthetic perspective from other common perspectives and aesthetic pleasure from other types of pleasure. Therefore, "disinterested pleasure" marks a turning point in the history of aesthetics. This concept has been defined in various ways. Its common meaning refers to the absence of prejudice and impartiality in judgment, particularly in the aesthetic realm, where it signifies a lack of interest in the practical applications of a beautiful object. That is, the object itself must be the subject of contemplation, and perceptual experience should be considered solely for its own sake, rather than for any other functional benefits it may provide in life.

Although "disinterested pleasure" in aesthetics is closely associated with the German philosopher Immanuel Kant (1724–1804), its origins date back further. The trajectory of Kantian aesthetic pleasure can be traced back to Plato and Aristotle, continuing through the medieval thought of Aquinas and later through philosophers such as Shaftesbury, Hutcheson, Hume, Mendelssohn, Burke, and others.

In recent decades, cognitive sciences, which investigate human cognition through the study of the brain and nervous systems, have seen significant growth. Their findings have extended to various fields, including the humanities and the arts. Aesthetics is one of the areas where cognitive sciences have had a profound impact, gaining recognition in the philosophy of art. In Iran, some translations and studies in this field have been published, yet none have examined Kant's aesthetic pleasure (disinterested pleasure) alongside cognitive sciences.

Methods: This study first elucidates Kantian disinterested aesthetic pleasure through a careful reading and analysis of Kant's works—especially *Critique of Judgment*—as well as the interpretations of Kant scholars such as Robert Wicks, Nick Zangwill, and Christian Helmut Wenzel. It then explores the feasibility of this disinterestedness within cognitive sciences, based on the latest research and findings, including the works of Kent C. Berridge (a

researcher and professor of neuropsychology and neuroscience), Morten L. Kringelbach (co-author of *The Pleasures of the Brain*), James Olds, Peter Milner, and Martin Skov, employing a descriptive-analytical approach.

Results: Kant asserts that there is an aesthetic ought that all human beings share, enabling them to derive pleasure from beauty. Beauty and perfection are two independent concepts. If a judgment of beauty is influenced by even the slightest personal interest, it becomes biased, and no prior judgment should favor the existence of an object. It would be erroneous to say, "This object is beautiful"; rather, one should say, "This object is pleasurable to me." A person must feel pleasure in experiencing an object in the moment before making a judgment about its beauty.

We can find objects that are purposive in their form, even if we have assigned a specific purpose to them. The harmony within the form of the object itself creates a kind of harmony in our cognitive faculties and our contemplation of that object—this harmony, in turn, generates the pleasure we experience when we perceive beauty. Beauty is something that is understood as an object of necessary pleasure or delight without the mediation of any concept. The beautiful necessarily implies a sense of gratification. Beauty is immediately pleasing.

One field that seeks to understand the biological processing of beauty and art in the human mind and brain—alongside philosophical inquiry—is neuroaesthetics. Through qualitative observations and hypothesis-driven quantitative experiments, neuroaesthetics advances our comprehension of these processes.

Neuroscientific evidence indicates that aesthetic perception involves a holistic system that evaluates the hedonic value of sensory objects, focusing on the brain's reward system. Neuroscientific research suggests that hedonic values are not determined solely by the intrinsic features of an object but are influenced by various external factors that modulate perception. Furthermore, aesthetic values result from the interaction of multiple brain systems, including perceptual,

cognitive, and reward processes.

The brain's reward system exhibits an internal flexibility in which cognitive and pleasure-related systems interact and regulate each other. Dopamine plays a crucial role in reward perception in the brain, but it is more involved in generating "motivation" for seeking further rewards than in the pleasure derived from rewards. In other words, dopamine is primarily responsible for the sense of "wanting" rather than "liking".

"Liking" refers to the pleasure we derive from certain objects, whereas "wanting" signifies our desire for them. We want what we like, and we like what we want. Pleasure can be considered one of the most fundamental codes of evolution.

Conclusion: In analyzing and explaining human pleasure in literary and artistic works—specifically the processes of seeking, satisfying desires, wanting, and liking—the same mechanisms occur as in everyday human life. This pleasure arises from "wanting," which, in turn, stems from "liking." Under this interpretation, when we approach a literary or artistic work that exists independently in the three-dimensional external world, we do not expect to act upon it; rather, we seek to simply enjoy it. At the same time, we recognize that objects elicit a sense of liking when they trigger a positive emotional response.

From this perspective, the cognitive reading presented here resonates with Kant's notion of disinterested aesthetic pleasure, emphasizing its independence from personal interests, its universality and communicability, its general acceptability, and its focus on form and internal harmony rather than function or content.

تبیین لذت بی‌غرض زیباشناسانه کانتی از منظر علوم شناختی

فاطمه موسوی بهابادی^۱ | بابک عباسی^۲

۱. این مقاله برگرفته از: رساله دکتری فاطمه موسوی بهابادی، با عنوان: بی‌غرضی در زیباشناسی با رویکرد شناختی-تکاملی، در دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران است.

۲. دانشجوی دکتری گروه فلسفه هنر، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

f_moosavi82@yahoo.com

۳. استادیار گروه فلسفه، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

babbaasi@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۵/۰۳

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۲/۲۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۱/۰۱

واژگان کلیدی:

لذت زیباشناختی،

بی‌غرضی، کانت،

علوم شناختی.

اطلاق زیبا از پدیدارهای هستی، در درازنای اندیشه انسان اندیشمند، پیوسته یکی از موضوعات پرکشش و البته چالشی بوده است. فلسفه‌ورزی با همه ابزارها و رویکردهای گونه‌گون خود، یکی از راه‌های پاسخ به این مسئله بوده و هست. یکی از فیلسوفانی که گام‌های بسیار ارزشمندی در مطالعه و بررسی امر زیبا و چیستی و چرایی آن برداشته است، امانوئل کانت است. نگره «لذت بی‌غرض» در رویارویی با امر زیبا، یکی از مهم‌ترین تأملات فلسفی اوست که در کتاب نقد قوه حکم به آن پرداخته است. طی چند دهه اخیر که رشد علوم تجربی به‌ویژه در حوزه عصب‌شناسی، شتابی روزافزون گرفته است، دانشمندان این علوم تلاش کرده‌اند در ضمن پژوهش‌های کلان خود، به فهم و درک علمی‌ای از برخی مسائل مشترک با علوم انسانی و هنر، از جمله زیبایی و لذت برآمده از آن برسند. در این مسیر، یافته‌های بسیار درخوری نیز ارائه کرده‌اند. این یافته‌ها و برخی شباهت‌ها، زمینه ورود آن‌ها به مطالعات میان‌رشته‌ای فلسفه و علوم شناختی را فراهم کرده است. این مقاله مطالعه‌ای است توصیفی و تحلیلی از لذت زیباشناسانه بی‌غرض کانتی و توضیحی که علوم شناختی برای آن خواهند داشت. بررسی‌ها نشان می‌دهند با وجود چندلایه بودن این رابطه، تمایز «خواستن» و «دوست داشتن» در سیستم پاداش مغز، امکان لذت بی‌غرض به‌معنای کانتی آن را ممکن می‌سازد.

استناد: موسوی بهابادی، فاطمه؛ عباسی، بابک (۱۴۰۴). تبیین لذت بی‌غرض زیباشناسانه کانتی از منظر علوم شناختی، ذهن ۲۶ (۱)،

۵-۳۰. <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.722128>

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

©نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.722128>

مقدمه

«بی‌غرضی» شرط بنیادینی است که نگرش زیباشناسانه را از دیگر نگرش‌های معمول و لذت زیباشناسی را از دیگر لذت‌ها متمایز می‌گرداند (تاوونزد، ۱۳۹۳، صص ۱۲۴-۱۲۵ و ۳۴۶-۳۴۸). بنابراین «لذت بی‌غرض» نقطه عطفی در تاریخ زیباشناسی محسوب می‌شود. این مفهوم به شکل‌های مختلفی تعریف شده است. مفهوم معمول آن، فقدان پیش‌داوری و بی‌غرضی قضاوت‌کنندگان است؛ به‌خصوص در حوزه زیباشناختی به معنای فقدان نفع در کاربردهای عملی شیء زیبا است؛ یعنی باید خود شیء را موضوع تأمل دانست و تجربه ادراکی را تنها به‌خاطر خود آن لحاظ کرد، نه این‌که به دنبال کاربردهای دیگر آن در زندگی باشیم (گات، ۱۳۹۱، ص ۱۴۰). این نظریه مورد تأیید بسیاری، از جمله جریمی استولنیتز قرار گرفته است. به باور او، رویکرد زیباشناسانه «توجه مشتاقانه و بی‌غرضانه به ابژه‌ای درک‌شدنی و تأمل در باب آن، تنها به‌خاطر خودش است» (هاسپرس، ۱۳۹۸، ص ۶۰).

اگرچه «لذت بی‌غرض» در حوزه زیباشناسی با نام امانوئل کانت (۱۷۲۴-۱۸۰۴) فیلسوف آلمانی گره خورده است، پیشینه آن به پیش‌تر بازمی‌گردد. برای نمونه، افلاطون در رساله‌های مهمانی (افلاطون، ۱۳۹۳) و فایدروس (همو، ۱۴۰۱) برای نخستین بار مباحثی را مطرح می‌کند که در آن زیبایی صرفاً به لذت حسی یا خواسته‌های شخصی ربط ندارد. در این گفت‌وگوها، زیبایی به دنیای اشکال (Forms) ایدئال و متعالی ارتباط دارد؛ واقعیت‌هایی که جاودانه و تغییرناپذیر هستند. هنگامی که فرد با زیبایی در جهان روبه‌رو می‌شود، در واقع در حال تجربه ملاقات با شکل ایدئال زیبایی است که مستقل از هرگونه خواسته‌های عملی یا شخصی وجود دارد. این امر شباهت زیادی به مفهوم «بی‌طرفی» دارد؛ زیرا برای افلاطون، درک واقعی زیبایی تنها زمانی ممکن است که انسان از خودخواهی‌ها و منافع عملی‌اش فاصله بگیرد.

در دیدگاه افلاطون، زیبایی نه تنها بعدی اخلاقی و عقلانی دارد، بلکه فیلسوف کسی است که زیبایی را برای خود آن، و نه برای لذت‌های جسمی یا نگرانی‌های مادی، جست‌وجو می‌کند. این نگرش تا حد زیادی پیش‌درآمدی بر دیدگاه کانت در مورد قضاوت زیبایی است که باید صرفاً برای ذات شیء انجام شود، نه به‌خاطر منفعت شخصی.

در مقایسه با افلاطون، ارسطو در فن شعر (ارسطو، ۱۳۸۱) رویکرد عملی‌تری به زیبایی و هنر دارد. ارسطو در این اثر از مفهوم «کاتارسیس» یا روان‌پالایی سخن می‌گوید؛ به‌ویژه در تراژدی که همراه با نوعی لذت پاکسازی هیجان‌ات مخاطب است. اگرچه ارسطو مستقیم‌واژه «بی‌طرفی» را

به‌کار نمی‌برد، مفهوم کاتارسیس به‌نوعی تجربه زیبایی اشاره دارد که در آن فرد بدون هیچ‌گونه هدف شخصی یا عملی، از لذت‌ها و هیجانات خود می‌گذرد. این امر با نظریه کانت درباره لذت زیبایی که بی‌طرفانه است، هم‌راستا به نظر می‌رسد.

در قرون وسطی، فیلسوفانی مانند توماس آکوئیناس (Thomas Aquinas, 1225-1274) فلسفه ارسطو را با اصول مسیحی ترکیب کردند. آکوئیناس زیبایی را بازتاب کمال الهی می‌دید. تجربه‌های زیبایی، به‌ویژه در عبادات دینی، راه‌هایی برای نزدیک کردن روح انسان به نظم الهی تفسیر می‌شد. گرچه آکوئیناس مستقیم از «بی‌طرفی» سخن نمی‌گوید، ایده این‌که هدف نهایی زیبایی، نزدیک کردن انسان به خداست، نوعی لذت بی‌طرفانه از زیبایی را به نمایش می‌گذارد. زیبایی برای آکوئیناس نه برای لذت شخصی، بلکه راهی برای شرکت در کمال الهی است (Tatarkiewicz, W, 1970, p. 45).

در دوره مدرن اولیه، فلاسفه‌ای چون شافتسبری (Shaftesbury, 1۷۱۳-۱۶۷۱) و هاتچسون (Francis Hutcheson, 1694-1749) صریح‌تر به «بی‌طرفی» در لذت زیبایی پرداختند و زمینه‌سازی‌هایی برای نظریه‌های کانت ارائه دادند. شافتسبری بیان داشت: لذت زیبایی تنها مربوط به سلیقه شخصی نیست. زیبایی ویژگی‌ای ذاتی در شیء است که می‌تواند واکنش مناسب و بی‌طرفی در مشاهده‌کننده برانگیزد. قضاوت زیبایی باید براساس حسی از هماهنگی یا تناسب باشد، که با نظم اخلاقی یا روحانی گسترده‌تری هم‌راستا است (Stolnitz, 1961, pp. 97-113). هاتچسون نیز در تحقیقی در مورد اصل ایده‌های زیبایی و فضیلت (۱۷۲۵) در نظریه‌ای بیان می‌دارد: لذت زیبایی از طریق حس ذاتی یا «حس زیبایی» که ذاتاً بی‌طرف است، احساس می‌شود. قضاوت‌های زیبایی براساس احساسات جهانی هماهنگی و زیبایی انجام می‌شود، نه براساس هیچ‌گونه خواسته یا نیاز عملی (Ibid, p. 99).

دیوید هیوم (David Hume, 1711-1776) در معیار ذوق (۱۷۵۷)، مفهوم بی‌طرفی را با دقت بیشتری پرورش داد. برای هیوم، قضاوت‌های زیبایی نباید براساس منافع شخصی باشد، بلکه باید از منظر یک ظرفیت مشترک انسانی برای ذوق صورت گیرد. «او اعتقاد داشت درحالی‌که افراد ممکن است ذوق‌های مختلفی داشته باشند، قضاوت‌های زیبایی باید از یک دیدگاه ایدئال و بی‌طرفانه صورت بگیرد» (هیوم، ۱۳۸۸، ص ۵۵). این مفهوم به نظریه کانت درباره قضاوت زیبایی به‌طور کاملاً بی‌طرف و جهانی نزدیک است.

موسی مندلسون (Moses Mendelssohn, 1729-1786)، فیلسوف آلمانی-یهودی که تحت

تأثیر سنت تجربی هیوم بود نیز بحث می‌کند ستودن زیبایی به احساسی درونی وابسته است که از نگرانی‌های عملی متمایز است. هرچند او به توضیح مفصل مفهوم بی‌طرفی نمی‌پردازد، بیان او که زیبایی از کاربردش مستقل است، غیرمستقیم شباهت‌هایی با مفهوم بی‌طرفی کانت دارد (Stolnitz, 1961, pp. 121-123).

ادموند بورک (Edmund Burke, 1729-1797) نیز در تحقیق فلسفی درباره منشأ ایده‌های ما از زیبا و باشکوه (۱۷۵۷)، مفصل به تفاوت باشکوه و زیبا پرداخته است. او باشکوه را با حیرت و ترس و زیبا را با تجربیات آرام‌تر و هماهنگ‌تر مرتبط می‌داند. اگرچه بورک بیشتر به آثار عاطفی هنر توجه داشت، تفاوت‌گذاری او میان باشکوه و زیبا، غیرمستقیم پیش‌زمینه‌ای برای تأکید کانت بر لذت زیبایی بی‌طرفانه بود (Ibid, pp. 143-146).

در رمانتیسم آلمانی، اندیشمندانی مانند یوهان گئورگ هامان (Johann Georg Hamann, 1730-1788) و یوهان گوتفرید فون هردر (Johann Gottfried Von Herder, 1744-1803) بیشتر بر جنبه‌های شخصی و عاطفی تجربه زیبایی تأکید می‌کردند. هرچند این اندیشمندان مستقیم به بی‌طرفی زیبایی نپرداختند، ایده‌های آنان جنبه‌های پدیدارشناختی زیبایی را که بعدها کانت آن‌ها را بسط داد، پیش‌بینی می‌کرد (Tatarkiewicz, W, 1970, p. 57). بنابراین می‌توان گفت مسیر تفکر لذت‌زیباشناسی کانتی، از افلاطون و ارسطو آغاز شده، در قرون وسطی با اندیشه آکوئیناس ادامه یافته و در دیدگاه فلاسفه‌ای همچون شافتسبری، هاتچسون، هیوم، مندلسون، هیوم، بورک و... پی گرفته شده است.

در دهه‌های گذشته علوم شناختی نیز که مبتنی بر مطالعه مغز و سیستم‌های عصبی برای تحقیق در نظام شناخت انسان است، به‌طور چشمگیری شکوفا شده، یافته‌های آن به سایر حوزه‌ها، از جمله رشته‌های مختلف علوم انسانی و هنر گسترش یافته است. زیباشناسی یکی از حوزه‌هایی است که علوم شناختی مداخلات مؤثری در آن داشته، چند سالی است در فضای فلسفه هنر جای برای خود گشوده است. در ایران نیز چند ترجمه و تحقیق در این حوزه نشر یافته است (برای نمونه، رک: لمبک، ۱۴۰۱/ لیبرمن، ۱۳۹۷/ زایدل، ۱۳۹۸)؛ اما در هیچ‌یک لذت‌زیباشناسی کانت (لذت بی‌غرض)، در کنار علوم شناختی بررسی و پژوهش نشده است؛ بنابراین آنچه در این نوشتار خواهد آمد، نخست تبیین لذت بی‌غرض زیباشناسانه کانتی و در ادامه بررسی امکان‌پذیری این بی‌غرضی در علوم شناختی، به روش توصیفی-تحلیلی است.

الف) لذت بی غرض از دیدگاه ایمانوئل کانت

نخستین نمود کانت در فلسفه، رساله آغازین فعالیت دانشگاهی اش است که در سال ۱۷۷۰ میلادی منتشر شد؛ اما کانت با سه نقد مهم شهرت یافت: نقد عقل محض (۱۷۸۱)، نقد عقل عملی (۱۷۸۸) و نقد قوه حکم (۱۷۹۰). نخستین نقد، توانایی‌ها و محدودیت‌های عقل و شرایط لازم برای شناخت را بررسی می‌کند. در نقد دوم، به مفهوم اخلاق و خودمختاری در عمل انسان می‌پردازد و از آن دفاع می‌کند. سومین نقد که قرار بود ترکیبی از دو نقد دیگر باشد، شامل بحث‌هایی همه‌جانبه درباره ذوق، زیباشناسی و مفهوم غایت‌شناسی در علوم زیستی است. پرسش نقد قوه حکم این بود: «آیا شرایط پیشینی برای صدور حکم مبتنی بر لذت وجود دارد یا خیر؛ با توجه به این‌که الگوی فکری کانت بر این مبنا استوار بود که حکم مورد قبول همه بر احساس لذت است؛ یعنی حکم به این‌که چیزی زیباست» (گات، ۱۳۹۱، ص ۴۱). کانت معتقد است «باید زیباشناختی‌ای وجود دارد که همه انسان‌ها از آن بهره‌دارند و به واسطه این قوا از زیبایی‌ها لذت می‌برند» (زنگویل، ۱۳۹۵، ص ۳۷).

کانت در پاسخ به دو دیدگاه جزمی پیش از خود (عقل‌گرایان و تجربه‌گرایان)، درباره حکم ذوق سخن گفت. عقل‌گرایان پیش از او، ادراک حسی را مرتبه‌ای نازل‌تر از ادراک عقلی می‌دانستند و تفاوت آن‌ها در نوع‌شان نبود. همچنین زیبایی را همان کمال می‌دانستند و معتقد بودند شناخت کمال، موجب لذت زیباشناختی می‌شود. اگرچه کانت مفهوم کمال و زیبایی را نزدیک می‌دانست، اما معتقد بود زیبایی و کمال دو مفهوم مستقل‌اند (کانت، ۱۳۸۸، ص ۱۳۳).

کانت در جزء یا فصل اول نقد قوه حکم به تحلیل امر زیبا می‌پردازد که به باور او، تحلیل آن چیزی است که برای اطلاق لفظ زیبا به شیء لازم است. این فصل به چهار گام تقسیم شده است که منطبق با عناوین پیرامونی احکام در نقد عقل محض است. این چهار گام، کمیت، کیفیت، نسبت و جهت‌اند (همان، ص ۹۹-۱۵۰).

کانت در اولین گام، یعنی کیفیت، بیان می‌دارد: برای این‌که انسان چیزی را زیبا بنامد، باید حکم کند آن شیء متعلق رضایت یا عدم رضایت بی‌طرفانه تام است. پس وقتی زیبایی آن تأیید شد، چیز دیگری بر این اثبات اضافه شده است و آن، امکان یا توانایی آن شیء در جلب رضایت کسانی است که بی‌طرفانه درباره آن حکم کرده‌اند. او برای تشخیص این‌که چیزی زیباست، تصور را به کمک قوه متخیله به ذهن و احساس لذت و الم آن نسبت می‌دهد (همان، ص ۹۹). کانت رضایتی که به تصور وجود یک عین پیوند می‌زنیم را «علاقه» می‌نامد که این رضایت همیشه با قوه

میل نسبت دارد (همان، ص ۱۰۰). به باور او، داوری درباره زیبایی اگر با کمترین علاقه‌ای آمیخته باشد، جانبدارانه است و نباید کمترین پیش‌داوری‌ای به نفع وجود اشیاء داشت (همان، ص ۱۰۱). گام دوم، یعنی کمیت بیانگر این عقیده است که همه لذت زیبایی، ذهنی نیست، بلکه مبنایی دارد که توجیه‌گر این اندیشه است که دیگران نیز همانند ما باید زیبایی را دریابند. کانت برای اثبات این شمول عام، به دو طریق استدلال می‌کند:

نخست «از طریق مفهوم بی‌طرفانه بودن. اگر کسی معتقد باشد لذت زیبایی چیزی، به هیچ نفعی وابسته نیست، طبیعتاً نتیجه می‌گیرد لذت موقوف به شرایط خاصی نیست، بلکه باید مبتنی بر مبنایی باشد که انسان بتواند آن را در هر فرد دیگری مسلم فرض کند» (گات، ۱۳۹۱، ص ۴۳): دوم، «تکیه بر جنبه‌های معناشناختی: این‌که بگوییم این شیء زیباست، خنده‌دار است؛ در حالی‌که درست آن است که بگوییم این شیء برای من لذت‌بخش است. انسان باید در لحظه، در تجربه شیء احساس لذت کند تا این‌که حکم داده شود چیزی زیبا است» (همان، ص ۴۴). گام سوم، نسبت نیز به این بحث می‌پردازد که محتوای حکم ذوق چیست. در این بخش، مفهوم غایت اهمیتی ویژه دارد. ادعای اصلی کانت این است که «ما می‌توانیم شیئی را بیابیم که در صورت خود غایتمند باشد؛ حتی اگر برای غایت معین آن مفهومی ساخته باشیم، و هماهنگی در صورت خود شیء نوعی هماهنگی در قوای شناسایی ما و در تفکر ما در مورد این شیء به وجود می‌آورد که خود این هماهنگی لذتی است که از زیبا یافتن چیزی تجربه می‌کنیم» (همان). آخرین گام تحلیل شیء زیبا، جهت است. کانت نتیجه می‌گیرد «زیبا چیزی است که بدون مداخله هیچ مفهومی به‌عنوان متعلق خشنودی یا لذت ضروری درک می‌شود. امر زیبا دلالتی ضروری به خشنودی دارد» (همان).

کانت در مبحث نقد قوه حاکمه زیباشناختی، پیوندهایی میان زیباشناسی و اخلاق برقرار می‌کند: «زیبا ما را آماده می‌کند چیزی، حتی خود طبیعت را بدون علاقه خاصی دوست بداریم» (کانت، ۱۳۸۸، ص ۱۸۸)؛ همچنین درباره زیبایی به‌مثابه نماد خلاقیت، بیان می‌دارد: «قوه حاکمه، هم به‌دلیل امکان درونی در ذهن [سوژه] و هم به‌دلیل امکان بیرونی طبیعتی که با آن سازگار است، خود را با چیزی در خود ذهن و نیز در بیرون آن، چیزی که نه طبیعت است نه اختیار، اما با مبنای دومی، یعنی با فوق محسوس، پیوند دارد، مربوط می‌یابد. پس در این مبنای فوق محسوس، قوه نظری با عملی، به نحوی همگانی اما ناشناخته، یگانه و متحد می‌شوند» (همان، ص ۳۰۶). کانت سپس در ادامه، به تبیین برخی همانندی‌ها و مشابهت‌ها می‌پردازد: «زیبا بی‌واسطه خوشایند

است»؛ «زیبا سوای هر علاقه [و غرضی] خوشایند است»؛ «آزادی قوه متخیله در داوری درباره زیبا، به‌مثابه هماهنگ با قانون‌مندی فاهمه تصور می‌شود»؛ «اصل ذهنی در داوری درباره زیبا به‌مثابه کلی تصور می‌شود؛ یعنی به‌مثابه معتبر برای هر کس؛ گرچه توسط هیچ مفهوم کلی قابل شناخت نیست» (کانت، ۱۳۸۸، ص ۳۰۷). به همین ترتیب، او احساس لذت از امر زیبا را قابل قیاس با آگاهی اخلاقی می‌داند و از آنجا که شباهتی میان تجربه زیبایی و احساس اخلاقی وجود دارد، می‌توان گفت: «زیبایی به ایده‌های اخلاقی صورتی محسوس می‌بخشد، و تمهید راستین ذوق، پرورش ایده‌های اخلاقی است» (گیزبورگ، ۱۳۹۵، ص ۷۳).

کانت در نقد قوه حکم، احکام ناظر به زیبایی را از امر مطبوع و خیر متمایز می‌کند. بنابر نظر او، احکام ناظر به امر مطبوع، احکامی هستند که با گفتن این‌که چیزی را دوست دارم یا آن را لذت‌بخش می‌یابم، بیان می‌شوند (کانت، ۱۳۸۸، ص ۱۰۲). احکام ناظر به زیبایی از این حیث که متضمن میل به‌عین نیستند، شباهتی با احکام ناظر به امر مطبوع ندارند. به باور او، چیزی که به‌وسیله عقل از طریق مفهوم صرف، خوشایند باشد خیر است و رضایت از خیر نیز با علاقه وابسته است (همان، ۱۰۴)؛ بنابراین برخلاف احکام ناظر به خیر، احکام ناظر به امر زیبا هدف یا غایتی را که عین برآورنده آن تلقی می‌شود، پیش‌فرض نمی‌گیرند.

پژوهشگران حوزه زیباشناسی و فلاسفه، تحلیل‌های بسیاری درباره بی‌غرضی کانت ارائه داده‌اند؛ ولی در تحقیق‌های جدیدتر با دو توصیف محدود می‌شوند: «توصیف‌های مثبت؛ جایی که تأکید می‌کنند آنچه اهمیت دارد نحوه درک ما از شیء در درون خودمان است و توصیف‌های منفی؛ جایی که می‌خواهند به‌وجود شیء بی‌اعتنا و بی‌توجه باشیم و به آن وابستگی نداشته باشیم» (Skov, 2010, p. 275).

نیک زنگویل (Nick Zangwill, 1957)، فیلسوف فرانسوی و استاد دانشگاه هال نیز در کتاب داوری‌های زیباشناختی، چند نوع بی‌غرضی را که همه در آثار کانت موجودند و با خواسته‌ها مرتبط‌اند، از هم متمایز می‌کند: «به‌طورکلی، لذت بی‌غرض به‌وسیله خواسته و میل ایجاد نمی‌شود؛ درحالی‌که لذت بی‌غرض مولد، هیچ خواسته‌ای تولید نمی‌کند» (زنگویل، ۱۳۹۵، ص ۳۶). زنگویل ترکیب این دو نوع بی‌غرضی را «بی‌غرضی تفکیکی» می‌نامد. او همچنین نوع چهارم بی‌غرضی به‌نام «بی‌غرضی نومنال» را شناسایی می‌کند، اما ادعا می‌کند این نوع، چیزی جز بی‌غرضی اساسی به‌صورت پنهان نیست (همان، ۴۵).

همچنان‌که آمد، یکی از حوزه‌هایی که در کنار تفلسف اندیشمندان، در پی یافتن چرایی و

چگونگی پردازش زیست‌شناختی زیبایی و هنر در ذهن و مغز انسان است، عصب - زیباشناسی (Neuroaesthetics) است که به یاری مشاهده‌های کیفی و آزمایش‌های فرضیه‌های کمی، به دنبال پیشبرد فهم ما و پاسخ به پرسش مذکور است. میزان انطباق و همانندی نگره کانت با یافته‌ای این علوم شناختی نیز دیگر مسئله قابل اعتناست که در ادامه، در حد مجال، به آن خواهیم پرداخت.

ب) لذت بی‌غرض از منظر علوم شناختی

کنت سی بریج (Kent C. Berridge, 1957)، محقق و استاد زیست‌روانشناسی و علوم اعصاب و مورتن ال. کرینگل باخ (M.L. Kringlebach, 1963) مؤلفان کتاب لذت‌های مغز (Pleasures of the Brain, 2010)، مطالب بسیاری درباره لذت مطرح کرده‌اند.

شواهد عصب‌شناسی به‌طور مشخص، گویای این است که درک زیباشناختی، سیستمی کلی است که برای ارزیابی ارزش‌های لذت‌گرایی هر شیء حسی، بر محور پاداش لایه کناری مغز (Mesolimbic Reward Circuit) متمرکز شده است. افزون بر آن، پژوهش‌های عصب‌شناختی بیان می‌دارند «ارزش‌های لذت‌گرایی، صرفاً از طریق ویژگی‌های آن شیء مشخص نمی‌شوند، بلکه در معرض عوامل متنوع تعدیل‌کننده شیء خارجی قرار می‌گیرند» (Skov, 2019, p.1)؛ همچنین ارزش‌های زیباشناختی، نتیجه تعامل چندین فرایند سیستم مغز، از جمله فرایندهای ادراکی، شناختی و پاداش‌اند (Skov, 2010, pp.270-283).

با مطرح‌شدن بحث‌هایی درباره تأثیر حسی و ذوق، بر این نکته تأکید شد که لذت زیباشناختی، لذت منحصر به فردی است که با تأثیرات حسی و شکل‌های خرسندی خاطر و چیزهایی که متضمن ارضای یک میل و نیاز است، متفاوت است. «پاسخ‌های زیباشناسی، تنها یک منطقه منحصر به فرد از مغز در مورد زشتی یا زیبایی یا پیوستاری بین این دو را نشان نمی‌دهند؛ بلکه بین «پاسخ به تجربه زیباشناسی» و «قضایوت تجربه زیباشناسی» نیز تمایز قایل می‌شوند» (زایدل، ۱۳۹۸، ص ۲۹۷). بنابراین شناخت ساز و کار پاداش و لذت در مغز در این میان، بایستگی و ضرورت می‌یابد تا وضعیت آن در رویارویی با اثر هنری و لذت حاصل از آن، بررسی و تبیین شود.

۱. سیستم پاداش و لذت در مغز

سیستم پاداش (Reward system) در عصب‌شناسی، مجموعه‌ای از ساختارهای مغز و مسیرهای عصبی است که مسئولیت شناخت پاداش را برعهده دارد. پاداش‌ها خود، دو دسته‌اند:

پاداش‌های اولیه یا پاداش‌های درونی که به بقای موجودات کمک می‌کنند و شامل «پاداش‌های خودپایداری» (Homeostatic)، مثل خوراک‌های خوشمزه، و «پاداش‌های وابسته به تولیدمثل» (Reproductive Rewards) می‌شوند. به‌دست‌آوردن و دنبال‌کردن این پاداش‌های اولیه، دلیل اصلی تکامل سیستم پاداش مغز در وهله نخست است و بیشتر آن‌ها آموخته می‌شوند. این پاداش‌ها، فعالیت‌هایی هستند که به‌تنهایی لذت‌بخش هستند و به‌خاطر خودشان انجام می‌شوند؛ بدون آن‌که وسیله‌ای برای گرفتن پاداش‌های بیرونی باشند (Schultz, 2015, p. 858).

«پاداش‌های بیرونی» یا «پاداش‌های ثانویه» (Nonprimary Rewards) نیز پاداش‌های شرطی هستند که برانگیزاننده و محرک هستند؛ اما ذاتاً لذت‌بخش نیستند. درواقع این پاداش‌ها برای تقویت عملکرد پاداش‌های اولیه و انتخاب تکاملی به‌کار می‌روند (Ibid).

برای پاداش نیز سه کارکرد برشمرده‌اند که تا حد زیادی درهم تنیده‌اند: الف) یادگیری؛ مثل «شرطی‌شدن واکنشی یا کلاسیک» که نوعی یادگیری همخوان یا تداعی است و طی آن، فرد یاد می‌گیرد میان یک محرک بی‌اثر با یک پاداش یا تنبیه ارتباط برقرار کند و «شرطی‌شدن کنشگر یا فعال» که طی آن، فرد می‌آموزد میان یکی از رفتارهای خود با یک پاداش یا تنبیه ارتباط برقرار کند. ب) تصمیم‌گیری و انگیزه؛ مانند میل به خواستن و اشتیاق به پاداش و... که موجب انجام رفتاری می‌شود. ج) حس‌آفرینی مثبت به‌ویژه لذت (Ibid, pp. 854-855).

سیستم پاداش مغز، انعطاف‌پذیری داخلی‌ای دارد که در آن، سیستم‌های شناختی و لذت با یکدیگر تعامل دارند و یکدیگر را تعدیل می‌کنند. سیستم پاداش، اجزای مختلفی دارد که برای تجربه لذت و میل، ضروری است. لذت و میل یا «دوست داشتن» و «خواستن»، یک چیز نیستند. فراتر از احساس لذت و میل، برخی اجزای سیستم پاداش، این امکان را به ما می‌دهند که لذت را پیش‌بینی کنیم؛ لذت‌هایی که تجربه می‌کنیم ارزیابی کنیم، و برای اقدام‌هایی برنامه‌ریزی کنیم که ما را به اهداف و خواسته‌هایمان می‌رسانند (Chatterjee, 2014, pp. 109-111).

می‌توان چرخه لذت بردن را با مثال‌هایی توضیح داد. بدین‌صورت که وقتی سیستم جست‌وجو به نتیجه‌ای که می‌خواهد می‌رسد، از کار می‌افتد و سیستم دیگری به‌نام سیستم ارضایی فعال می‌شود؛ مثلاً وقتی حیوانات غذا می‌خورند، می‌نوشند یا رابطه جنسی برقرار می‌کنند، میان رفتار ارضایی و اشتیاقی آن‌ها یک تنش به‌وجود می‌آید. زمانی که شروع به خوردن می‌کنند، با خوردن هر لقمه میل به لقمه بعدی به‌وجود می‌آید. این سیستم ارضایی در بخش ادراکی، احساس خوشایندی ایجاد می‌کند. در بخش حرکتی نیز رفتارهای اشتیاقی را متوقف کرده، رفتارهای

ارضایی را جایگزین آن می‌کند. تمایل شدید، کنجکاوی و انتظارات اشتاقانه، احساساتی هستند که نشانه تحریک سیستم جست‌وجو در انسان‌اند. «تنها در حالتی می‌توان یک چیز زشت را به چیز زیبا تبدیل کرد و از آن لذت برد که غیرمنتظره‌ای را به قابل انتظار تبدیل کنیم» (هالند، ۱۳۹۹، صص ۳۴۵-۳۵۴)؛ پاداش به نقشی کارکردی اشاره دارد که ارزش‌های لذت‌گرایی ایفا می‌کنند:

از دیدگاه کارکردی، ارزش‌های پاداش‌دهنده را می‌توان حالت‌هایی احساسی در نظر گرفت که با تشویق ارگانسیم برای پیگیری فعالیت‌هایی، باعث ایجاد انگیزه برای رفتاری می‌شوند که همراه با احساس لذت است و از فعالیت‌هایی پرهیز می‌شود که باعث افزایش احساس ناخوشایند می‌شوند (Skov, 2019, p.15).

جیمز اولدز (James Olds, 1922-1976) و پیتر میلنر (Peter Milner, 1919-2018)، طی آزمایشی روی موش‌ها به‌طور تصادفی، اولین سرخ حضور سیستم پاداش در مغز را در سال ۱۹۵۴ کشف کردند. در این آزمایش، وقتی موش‌ها اهرم را فشار می‌دادند، الکترودها، باعث تحریکات الکتریکی‌ای در مغز آن‌ها می‌شدند. این دو متوجه شدند هنگامی که الکترودها در مکان‌های مشخصی از مغز موش‌ها قرار می‌دهند، آن‌ها تمایل دارند به‌دفعات بسیار، اهرم را فشار دهند. این پدیده، «پاداش تحریک مغزی» نامیده می‌شود. اهمیت آزمایش اولدز و میلنر در آن بود که آن‌ها موفق شدند ساختارهای مغزی مؤثر در تجربه لذت و پاداش را بیابند. سال‌ها پیش از آن‌ها نیز روان‌شناسی به نام اسکینر (Burrhus Frederic Skinner, 1904-1990) جعبه‌ای طراحی کرده بود که وقتی حیوانی اهرمی را فشار می‌داد، یک محرک تقویت‌کننده مانند تحویل غذا یا آب یا محرکی پس‌زنده مانند شوک ایجاد می‌شد. اولدز و میلنر آزمایش اسکینر را اصلاح کردند. در این آزمایش، آن‌ها با فشار اهرمی، باعث تحریک مستقیم از طریق الکترودها کاشته‌شده در مغز موش‌ها می‌شدند. الکترودها برای فعال کردن مستقیم مدار لذت موش‌ها در موقعیت‌هایی قرار می‌گرفتند که به‌طور مؤثری، دسته داخلی مغز پیشین (Medial Forebrain Bundle) را تحریک می‌کردند و آکسون‌های آن‌ها، نورون‌های دوپامین در ناحیه‌ای موسوم به ناحیه «تگمنتال شکمی» (VTA) را تحریک می‌کردند. موش‌ها برای تحریک مغز خود تا هفت هزار بار در ساعت اهرم را فشار می‌دادند. آن‌ها مرکز لذت و مدار پاداش را فعال می‌کردند که از هر محرک طبیعی، قوی‌تر بود؛ حتی موش‌ها تحریک مدار لذت را به خوراک (حتی هنگامی که گرسنه بودند) و آب (حتی هنگامی که تشنه بودند)، ترجیح می‌دادند. گفتنی است نواحی مغزی‌ای که در پردازش لذت در انسان نقش دارند، «به دو بخش قشری و زیرقشری تقسیم می‌شوند. مراکز لذت که در نواحی

قشری قرار دارند، شامل کورتکس، اوربیتوفرائنتال (OFC)، کورتکس سینگولا و کورتکس اینسولا می‌باشند. همچنین، مراکز زیرقشری لذت، شامل ناحیه تگمنتال شکمی (VTA)، هیپوتالاموس، هسته اکومینس (Nucleus Accumbence)، و نترال پالیدوم، آمیگدال (Amygdala) و ماده خاکستری دوربطنی (PVG) هستند (احمدزاده، ۱۴۰۱، صص ۲۹-۳۰).

بیشتر عصب‌شناسان معتقدند «دوپامین» بیشترین نقش را در درک پاداش در مغز دارد. دوپامین در ایجاد «انگیزه» برای دریافت پاداش بیشتر دخالت دارد تا لذت ناشی از پاداش؛ به عبارت دیگر، دوپامین، بیشتر در ایجاد حس نیاز و «خواستن» نقش دارد تا ایجاد علاقه. در آزمایشی که روی موش‌هایی انجام شد که دستکاری ژنتیکی شده بودند و نمی‌توانستند دوپامین ترشح کنند، مشخص شد موش‌ها در پی غذا نمی‌گردند و حتی اگر خوراک در فاصله کمی از دهان آن‌ها قرار گیرد، میلی به خوردن ندارند و در نهایت، از گرسنگی می‌میرند. البته اگر مستقیم غذا در دهان آن‌ها گذاشته شود، آن را می‌جویند و می‌خورند و ظاهراً از آن لذت هم می‌برند (لمبک، ۱۴۰۱، ص ۴۸).

۲. تمایز «دوست‌داشتن» و «خواستن» و ارتباط آن با لذت بی‌غرض

کنت بریج، استاد عصب‌شناسی و روان‌شناسی دانشگاه میشیگان، در سیستم پاداش ما، میان «دوست‌داشتن» و «خواستن» این‌گونه تمایز گذاشت: «دوست‌داشتن» لذتی است که از برخی اشیاء به دست می‌آوریم و «خواستن» تمایلی است که به آن اشیاء داریم. حتی زمانی که ممکن است آگاهانه از این تمایلات آگاه نباشیم، ساختارهای مغزی موجود، سبب می‌شوند از غذا، رابطه جنسی یا به دست آوردن پول لذت ببریم. او براساس آزمایشی که روی موش‌ها انجام داد، نشان داد: دوست‌داشتن و خواستن در مغز موش‌ها، فرایندی یکسان نیستند (Berridge, 2009, pp. 65-73).

می‌توان لذت را مشخص‌ترین رمز تکامل دانست. پاداش‌ها، ترکیبی از چندین مؤلفه روان‌شناختی‌اند. فرایند دوست‌داشتن، خواستن و یادگیری، می‌توانند در هر زمانی در طول چرخه پاداش اتفاق بیفتند. مثالی می‌تواند فعالیت‌مدار «خواستن» و آرزو را بهتر توضیح دهد. مثلاً فرض کنید بر اثر دیدن تبلیغات یا ترغیب فروشنده، کالایی خریداری می‌کنید، اما پس از آن پشیمان می‌شوید. وقتی تصمیم به خرید چیزی داریم، به آینده فکر می‌کنیم که خرید مطلوبی انجام دهیم. در این هنگام سیستم دوپامینی مغز - که معطوف به آینده است - فعال می‌شود. وقتی صاحب کالا شدیم، شیء مطلوب از فضای فراشخصی به پیراشخصی و از آینده که قلمرو سیستم دوپامین

است، به مرحله حال و وصال که قلمروی سلطه سیستم «اینجا و اکنون» است، می‌رسد. پشیمانی از خرید، در اصل ناشی از این است که سیستم «اینجا و اکنون» نمی‌تواند افت برانگیختگی وابسته به کاهش ترشح دوپامین را جبران کند. اگر خرید عاقلانه‌ای انجام داده باشیم، احتمال دارد این سیستم تقویت شود و افت هیجان وابسته به کاهش دوپامین، جبران شود. کنت بریج در ادامه آزمایش خود و در تبیین تحلیل بالا، دریافت وقتی موشی محلولی شیرین را می‌چشد، با لیسیدن لب‌هایش علاقه خود را ابراز می‌کند. همین موش خواستن یا آرزو را با مصرف مقدار بیشتری از محلول شیرین بیان می‌کند. وقتی بریج ماده شیمیایی خاصی که موجب افزایش ترشح دوپامین بود، به مغز موش تزریق کرد، موش آب‌قند بیشتری نوشید، اما علامتی مبنی بر علاقه بیشتر به نوشیدن ابراز نکرد. وقتی ماده شیمیایی تقویت‌کننده سیستم «اینجا و اکنون» به مغز موش تزریق شد، میزان لیسیدن لب در موش، سه برابر شد و به نوشیدن آب‌قند علاقه‌مندی بیشتری نشان داد (لیبرمن، ۱۳۹۷، صص ۵۲-۵۳).

مدار خواستن و آرزو و ترشح دوپامین، سبب تمرکز فکر، ایجاد انگیزه و هیجان در آدمی می‌شود و تأثیر بسیاری بر انتخاب‌های او دارد. دوپامین هورمون «خواستن» و جست‌وجو و دنبال‌کردن لذت بالقوه یا اهداف بلندمدت است. این در حالی است که خود لذت، برون‌داد ترشح اپیوئید (Opioid) است (سنایی، ۱۳۹۹، ص ۲۸)؛ بنابراین می‌توان گفت دوپامین اشتیاق، «خواستن» و جست‌وجو است و اپیوئید «دوست‌داشتن»؛ مثلاً تمایل ما به داشتن شکلات، نتیجه «خواستن» و اثر لذت شکلات، نتیجه «دوست‌داشتن» و علاقه است. در واقع، ما چیزهایی را می‌خواهیم که دوست داریم و چیزهایی را دوست داریم که می‌خواهیم. به عبارتی دیگر، خواستن، رفتار را هدفمند می‌کند و آن را به سمت اهداف قابل شناسایی سوق می‌دهد. نیز احساسی است که به هدایت فعال رفتار به سمت پاداش‌های شناخته‌شده کمک می‌کند؛ درحالی‌که لذت، تجربه انفعالی است که از یک پاداش دریافت‌شده یا پیش‌بینی‌شده ناشی می‌شود. همچنین با توجه به تغییر حالت چهره پس از چشیدن خوراکی شیرین و تلخ، می‌توان گفت لذت، ویژگی عینی دارد.

در تحلیل و تبیین لذت آدمی از یک اثر ادبی و هنری، یعنی همان فرایند جست‌وجو، ارضای تمایلات، خواستن و دوست‌داشتن، دقیقاً همانی رخ می‌دهد که ما آدمیان در زندگی روزمره خویش انجام می‌دهیم. این لذت، از «خواستن» نشئت می‌گیرد و «خواستن» از «دوست‌داشتن». با این برداشت، وقتی سراغ اثری ادبی و هنری می‌رویم که در دنیای سه‌بعدی بیرونی، مستقل از ما وجود داشته باشد، ما انتظار نداریم روی آن کاری انجام دهیم، بلکه می‌خواهیم فقط از آن لذت ببریم.

درعین حال، به این نکته نیز توجه داریم که «هنگامی اشیاء، حسی از دوست داشتن برمی‌انگیزند که محرک یک پاسخ احساسی مثبت باشند» (Skov, 2019, p.12). از این منظر، خوانش شناختی مذکور، یادآور نگره لذت بی‌غرض کانت از زیبایی و تأکید او بر ناوابستگی لذت زیبایی به منافع شخصی، عمومیت داشتن، قابل انتقال بودن و پذیرش همگانی آن، و تمرکز لذت زیبایی بر فرم و هماهنگی درونی شیء و نه کارکرد یا محتوای آن است.

نگره فلسفی کانت از زیبایی به ما کمک می‌کند جنبه‌ای مهم از تجربیات زیبایی را درک کنیم. این تجربیات ما را از نیازها و خواسته‌های روزمره‌مان دور می‌کنند. زیبایی معمولاً ما را وامی‌دارد بدون هیچ اقدام خاصی به تماشا پردازیم و از نگرانی‌های عملی فاصله بگیریم. لحظاتی که به یک تابلوی نقاشی در یک گالری خیره می‌شویم یا حتی در یک نمایشگاه هنر مفهومی با اثر هنری درگیر می‌شویم تا معنای پشت اثر را بیابیم و هدف هنرمند را درک کنیم، به هیچ چیز دیگری فکر نمی‌کنیم؛ یک ارتباط مستقیم میان ما و اثر. هیچ چیز دیگری در این بین وجود ندارد و ذهن‌مان خالی از تمام روزمرگی‌ها می‌شود. نیز این نگره با این باور همخوانی دارد که ما باید زیبایی و هنر را به‌خاطر خودشان و نه به‌خاطر برآوردن منافع خود، ارزش بنهیم و دوست بداریم. بسیاری از ما تجربه کرده‌ایم که علائق خارجی می‌توانند تجربیات زیبایی ما را تحت تأثیر قرار دهند و تمرکز ما را از آنچه واقعاً مهم است، دور کنند. همچنین به ما یادآوری می‌کند در داوری زیبایی، باید از شرایط خاصی که در آن قرار گرفته‌ایم، فاصله بگیریم. این یک نظر رایج است که داوری‌های زیباشناختی، فردی نیستند، بلکه اجتماعی و جهانی هستند. چون بیشتر منافع ما خصوصی هستند، فاصله‌گیری از آن‌ها به ما کمک می‌کند داوری‌های زیباشناختی‌مان را به یک بعد اجتماعی یا جهانی تبدیل کنیم. این همان پیوند معروف کانت میان داوری بی‌غرض و جهانی بودن است.

نتیجه

رابطه فلسفه کانت و علوم شناختی، پیچیده و چندلایه است. درحالی‌که کانت چارچوب نظری قدرتمندی برای مفهوم لذت بی‌غرض ارائه می‌دهد، علوم شناختی تلاش می‌کند این مفاهیم را از منظر علمی و تجربی بررسی کند. چالش‌ها و نقاط تلاقی این رابطه، نشان می‌دهد برای درک کامل تجربه زیبایی، لازم است هم از دیدگاه فلسفی و هم از دیدگاه علمی به این موضوع نگاه کنیم. به‌طور خلاصه، علوم شناختی می‌تواند به ما کمک کند درک بهتری از چگونگی واکنش مغز به محرک‌های زیبا داشته باشیم؛ نقش هیجانات و احساسات را در تجربه زیبایی بررسی کنیم؛ تأثیر

تجارب گذشته و فرهنگ را بر داوری زیبایی مطالعه کنیم، و مفهوم بی طرفی را در چارچوب علمی به چالش بکشیم. باین حال، نباید فراموش کرد فلسفه کانت نیز می تواند به علوم شناختی در تعیین چارچوب های نظری و طرح پرسش های مهم کمک کند. این تعامل فلسفه و علم می تواند در نهایت به درک عمیق تری از تجربه زیبایی منجر شود.

منابع و مأخذ

۱. احمدزاده، حسین (۱۴۰۱). لذت‌های مغز: چگونه مدارهای لذت در مغز فعال می‌شوند، تهران: سبزان.
۲. ارسطو (۱۳۸۱). ارسطو و فن شعر، ترجمه عبدالحسین زرین‌کوب، تهران: امیرکبیر.
۳. افلاطون (۱۳۹۳). ضیافت، ترجمه محمدابراهیم امینی فرد، تهران: جامی.
۴. افلاطون (۱۴۰۱). چهار رساله: منون، فدروس، ته‌توس، هیپاس بزرگ، ترجمه محمود صناعی، تهران: هرمس.
۵. تاونزند، دابنی (۱۳۹۳). فرهنگ‌نامه تاریخی زیبایی‌شناسی، ترجمه فریبرز مجیدی، تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران.
۶. زایدل، دیلیا دبلیو (۱۳۹۸). مغز، رفتار و شناخت نوروسایکولوژی هنر: چشم‌اندازهای عصب‌شناسی، شناختی و تکاملی، ترجمه سیدابوالقاسم مهری‌نژاد و دیگران، تهران: آوای نور.
۷. زنگویل، نیک (۱۳۹۵). داوری زیباشناختی، ترجمه محمدرضا ابوالقاسمی، تهران: ققنوس.
۸. سنایی، کامیار (۱۳۹۹). پورنوگرافی و آثار مخرب لذت‌های ممنوعه بر روی مغز و روان، مشهد: متخصصان.
۹. کانت، ایمانوئل (۱۳۸۸). نقد قوه حکم، ترجمه عبدالکریم رشیدیان، تهران: نی.
۱۰. گات، بریس و دومینیک مک آیور لوپس (۱۳۹۱). دانشنامه زیبایی‌شناسی، ترجمه منوچهر صناعی دره‌بیدی و دیگران، تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران.
۱۱. گینزبورگ، هانا (۱۳۹۵). زیبایی‌شناسی و غایت‌شناسی کانت، ترجمه داود میرزایی، تهران: ققنوس.
۱۲. لمبک، آنا (۱۴۰۱). دنیای دوپامین: رسیدن به تعادل در عصر زیاده‌روی، ترجمه محمداسماعیل فلزی، تهران: مازیار.
۱۳. لیبرمن، دانیل زد (۱۳۹۷). دوپامین، مولکولی با خواص شگفت‌انگیز: چگونه یک ماده خاص مغز می‌تواند فرایندهای عشق، جنسی و خلاقیت را ایجاد کند و مسیر سرنوشت نوع بشر را تعیین نماید. ترجمه محمداسماعیل فلزی، تهران: مازیار.

۱۴. هاسپرس، جان (۱۳۹۸). زیبایی‌شناسی، ترجمه مازیار اسلامی و دیگران، قم: مدرسه اسلامی هنر.
۱۵. هالند، نورمن نوروود (۱۳۹۹). مغز در مواجهه با اثر هنری، ترجمه فرزانه احسانی و دیگران، شیراز: فرنام.

References

1. Berridge, K. C., & Kringelbach, M. L. (2008). Affective neuroscience of pleasure: reward in humans and animals. *Psychopharmacology*, 199, pp. 457-480.
2. Leonard, B. E. (2010). **Pleasures of the Brain**, Edited by Morten L. Kringelbach, Kent C. Berridge, Oxford University Press, Oxford.
3. Schultz, W. (2015). Neuronal reward and decision signals: from theories to data. *Physiological reviews*, 95(3), pp. 853-951.
4. Skov, M. (2010). "The pleasure of art", In M.L. Kringelbach K.C. Berridge (Eds.), **Pleasures of the brain**, oxford university press, pp. 270-283.
5. Skov, M. (2019). "Aesthetic appreciation: The view from neuroimaging". *Empirical Studies of the Arts*, 37(2), pp. 1-29.
6. Smith, K. S., & Berridge, K. C. (2007). "Opioid limbic circuit for reward: interaction between hedonic hotspots of nucleus accumbens and ventral pallidum". *Journal of neuroscience*, 27(7), pp. 1594-1605.
7. Smith, K. S., Mahler, S. V., Peciña, S., & Berridge, K. C. (2010). **Hedonic hotspots**: Generating sensory pleasure in the brain.
8. Stolnitz, J. (1961). "On the significance of Lord Shaftesbury in modern aesthetic theory". *The Philosophical Quarterly* (1950-), 11(43), pp. 97-113.
9. Tatarkiewicz, W. (1970). **History of Aesthetics**, Volume II: Medieval Aesthetics, edited by C. Barrett. *The Hague: Mouton*.